

Glas

Slovenske kulturne akcije

Leto XXIII, 7

EL VOCERO DE LA CULTURA ESLOVENA

Julij 1976

cankarjeva beseda

Kako si prostrana, dolina šentflorjanska! Otrok, kakor sem bil, sem te premeril, če sem šel s sklonjeno glavo in z butaro na hrbtu skozi ozko globel; zdaj te ne premerim z jasnim očesom, če stojim na hribu! Tvoje meje so se razmikale kakor spoznanje moje duše in bridkost mojega srca. Zakaj, prej si mi bila svet, zdaj si mi več nego svet, si mi dom!

Vse tvoje sladkosti sem poznal, vse tvoje lepote. Ampak ljubil sem te šele, ko sem trpel zaradi tebe. Spoznal sem tvoj resnični obraz, ko sem ugledal njegovo senco.

Iz tvoje blagoslovljene zemlje rastejo tenke, visoke korenine in se oklepajo kakor slak mojih nog, mojega telesa, moje duše. Od začetka sem se jih prestrašil; zdaj jih božam, pritiskam jih k sebi. Pobegnil sem, da bi bil sam gospodar: svoja prst, svoj cvet in svoj sad; list, ki ni bil rojen ne na drevesu, ne na grmu; kamen, ki ni bil izluščen iz skale.

Ko sem ozdravel, sem spoznal in sem videl, kako je bilo predrzno in nespametno moje početje. Le kdor je močan onstran tebe in preko tebe, te lahko zavrže. Jaz te nisem zavrzel, ker sem slab in ker je ljubezen prevelika v mojem srcu. Tako velika, da je mati moje moči: kako bi jo zavrzel, dolino šentflorjansko? Ti studenec vseh mojih sanj in vsega mojega trpljenja – lahko te ljubim, lahko te sovražim, nikoli ne pozabim nate, tako, kakor tudi ti ne boš pozabila name!

»pesem«

Kdor ljubi svojo domovino, je z enim samim objemom svoje misli obseže vso; ne samo nje, temveč vse, kar je kdaj ljubil in kar bo ljubil kdaj pozneje. Zakaj ljubezen je ena sama in nerazdružljiva; v en sam kratek utrip srca je stisnjeno vse – mati, domovina, Bog.

Cankarjeva rojstna hiša. Prave hiše ni več, ker je 1879 pogorela. V novi hiši Cankarjevi niso več stanovali. Danes je v tej hiši kulturni spomenik v čast Cankarju.

Otto Babler
PRED RODNIM DOMEM
CANKAROVYM

Zde tedaj narodil se Ivan Cankar.
On, tulák bludny, poutník bez
[domova,
zde vstoupil mezi úzkoprsé duše
zbahnelé doliny šent-florianské.
On vyvolil si ztracene a chudé,
by obdaroval krasou je a láskou,
on zastával se prava Jernejova,
a vznítit touhu po spravedlnosti.
On zmeril všechny hlouchky srdce
[svého,
ve vrave sveta zaslech Boží hlas
a verem vždy byl jeho prikazu.
Poznáním bolnym pretavil svou duši,
nezkrotnym hnevem podlost bičoval.
Na bedra svá vzal brime lidských
[žalu
hrud dumla se dechem večnosti,
a takto dal se najstrmejší cestou,
jen když ho vzhuru, vzhuru k světlu
[vedla.

Tine Debeljak
PRED CANKARJEVO
ROJSTNO HIŠO

Tu torej se rodil je Ivan Cankar.
On – bedni potepuh, brez doma romar,

tu stopil je med ozkosrčne duše
močvirnate doline šentflorjanske.
On je izbral izgubljene, revne duše,
obdal z ljubeznijo jih in lepoto,
on branil je Jernejovo pravico
in vžgal ji težnjo po pravičnosti.
On vse globine je srca izmeril,

v svetá vrvenju čul je Božji glas
in zvest ostal njegovemu ukazu.
S spoznanjem bridkim je prepojil
[duše,
z neukrotljivo jezo bičal podlost,
vzel nase breme vseh človeških bóli,
napel mu prvi večnosti navdih je;
kot tak na najbolj strmo stopil pot je,
ki le navzgor, navzgor ga k Luči
[je peljala.

Ta pesem češkega pesnika slovenskega pokolenja OTTA BABLERJA, znanega prevajalca pesniških del iz najraličnejših jezikov, je bila objavljena pred petdesetimi leti (1926) v reviji „Archa“, v Olomucu. DEBELJAKOVA priredba je napisana za počastitev Cankarjeve 100-letnice pri Slovenski kulturni akciji.

CANKARJEVO DELO IN ŽIVLJENJE je prikazal na 1. letošnjem kulturnem večeru Slovenske kulturne akcije, v Buenos Airesu (XXIII. sezona) univ. prof. dr. **Tine Debeljak** v soboto, 29. maja ob osmih zvečer v gornji dvorani Slovenske hiše. Govornik je uvodoma opomnil, da začenja SKA svoj venec kulturnih večerov s Cankarjem, ob 100-letnici pisateljevega rojstva, in ga bo s Cankarjem tudi sklenila, s celovečerno uprizoritvijo **LEPE VIDE**, v izvedbi gojencev prvega gledališkega tečaja naše ustanove. Opravičil je odsotnost g. Karla Mauserja, ki je bil spočetka napovedan kot uvodni govorec na tem večeru, pa je moral na obisk k rojakom v Mendoza, kjer je govoril na tamkajšnji Cankarjevi proslavi (poročilo o mendoški počastitvi pisateljeve 100-letnice objavljamo na drugem mestu). Pisatelj Mauser je na udeležence večera naslovil tudi pismo, ki ga je predsednik prebral.

Uverturo v večer je predstavljalo branje Slavospeva Vrhniški, iz Cankarjeve novele **Aleš z Razora**. Dr. **Debeljak** je prebral tudi svoj prevod pesmi češkega pesnika Otta Bablerja, „Pred Cankarjevo rojstno hišo“. (Pesem je Babler zapel leta 1926; po rodu je bil po materi slovenske krvi).

Glavnino večera je obsegalo **Debeljakovo** predavanje o Cankarju. Izvajanja, ki jih je popestril in obogatil s projekcijo 65 izvirmih podob iz Cankarjevega življenja (presnete so bile iz Cankarjevega albuma, ki ga je 1972 pripravil Dobrovoljc), so bila oprta na literarno zgodovinske podatke. Po tej poti je dr. **Debeljak** Cankarja približal poslušalcem kot človeka in pisca. K vsemu pa je dodal še osebno literarno oznako tega mojstra slovenske besede.

O BARVILIH IN EKOLOŠKIH PROBLEMIH, ki jih povzročata industrija barvil, je v soboto, 12. junija predaval na 2. kulturnem večeru ing. **Jernej Dobovšek**. Predavatelj je večak v tej industrijski stroki. Za uvod je podal misli o kemiji, se dotaknil teorije barve, opisal barvila na sploh, posebej pa prikazal njihovo industrijsko pridobivanje. Poseben poudarek je dal pri svojih izvajanjih predavatelj tudi težkim ekološkim problemom, ki jih povzročata industrija, kemična še posebej. Omenil je tu nevarnost okužbe rek, kamor kemična industrija usmerja svoje odpadke; nakazal pa je tudi že rešitve, ki se jih moderna civilizacija v težnji ohranjanja polnosti narave in njenih sadov ob teh nevarnostih poslužuje. Živahen razgovor po predavanju se je sukal prav okrog nevarnosti okuženega okolja na človekovo prisotnost v industrializiranih krajih.

SREČKO KOSOVEL ob 50-letnici smrti je bil naslov 3. kulturnega večera, v soboto, 3. julija 1976. O svojih spominih na pesnika (1904-1926) je predaval univ. prof. dr. **Tine Debeljak**. Pogrešali smo nekaj dobrih recitacij Srečkovih pesmi. Predavatelj, ki je pesnika osebno in prijateljsko poznal in ki mu je ob smrti zapisal v ženski svet prvo literarnozgodovinsko poročilo, je pripovedoval o Kosovelovem nervoznem ustvarjanju v zadnjih mesecih pred smrtjo. Pesnik, ki se je razšel s futurizmom in posebej s Podbevškom, je bil prepričan, da je mogoče umetniško izraziti čustva in pesniške misli ne samo s klasičnimi prijemli. Prav v zadnjih mesecih pred smrtjo je mrzlično ustvarjal tisti del svojega opusa, ki smo ga spoznali in prejeli v knjižni obliki šele leta 1967 – **Integrale** (uredil je zbirko Anton Ocvirk). **Integrale** so futuristična-konstruktivistična poezija, ki predstavlja Kosovela v popolnoma novi luči. Predavatelj je ob zapozneli objavi tega pesnikovega dela opozoril, da ostajajo do danes še neobjavljeni pesnikovi eseji in študije v prozi, ki jih je gotovo nekaj sto. Ob koncu je predavatelj opisal Kosovelovo trpljenje v bolezni in pretresljivo smrt v cvetu mladosti, v polnosti ustvarjalnega zanosa.

IZPIS iz predavanja

Predavatelja dr. **Debeljaka** smo naprosili, naj nam izpiše glavne misli in zaznave iz svojega predavanja o Srečku Kosovelu. Tu jih posredujemo bravcem **Glasa** prepričani, da bo predavatelj svoja izredno zanimiva memoarna izvajanja v dokončni obliki pripravil za tatis v **Meddobju**.

Debeljakovo prijateljstvo s Kosovelom je trajalo od zadnjega srednješolskega leta do pesnikove smrti. Kot abiturient je so potovali v Srbijo, kjer so bili poleg pesnika in predavatelja udeleženci tudi **Jože Pogačnik** (danes slovenski metropolit), dr. **Ante Debeljak**, kot vodja izletnikov, in

drugi. V univerzitetnih letih so se shajali v slovanskem seminarju. V tistih časih vzbudita posebno pozornost dva nova lista: **Mladina**, ki jo ureja Srečko Kosovel, pa **Križ na gori**, ki mu je urednik in glavni mentor Anton Vodnik. Pri obeh revijah gre za dva duhovna tokova takratnega mladega slovenskega izobraženskega rodu, ki oba izhajata in istega vira: iz Cankarjevega socializma in njegovega metafizičnega idealizma. Najožji pesnikov krog so sestavljali poleg **Debeljaka** režiser **Ciril Debevec**, slovenist **Alfonz Gspan** in tudi nekateri iz križarskega gibanja. **Debeljak** je ob Srečkovi smrti sestavil osmrtnico za ljubljansko **Jutro** in **Slovenca**. Omenil je tudi nekrolog v drugem meščanskem tisku, pa tudi v komunističnem tržaškem **Delu**. Sam mu je pisal nekrolog v ženski svet; spis mu je **Bratko Kreft** pozneje označil kot „drugi pljunek“ na revolucionarnega pesnika: prvi je nanj „pljunil“ s poslovnim govorom ob grobu v imenu primorskih katoliških akademikov **Mirko Tozon** – vse samo zato, ker ne **Debeljak** ne **Tozon** nista Srečka prikazala za ateističnega komunističnega pesnika. O pesniku je napisal tudi prvo študijo v **Križ na gori**, v **Mladino** pa mu je nekrolog zapisal pok. **Joško Krošelj**. Pesnikova podoba se je, kot pravi **Debeljak**, od tistih časov do danes dokaj spremenila.

Kosovelovo delo razdeli **Debeljak** na tri obdobja: prvo je opevanje **Krasa**, pokrajine in ljudi, kar mu je dalo tudi zasidranost v domačo zemljo. Tu je Srečko pesnik zemlje, impresij, matere, pa tudi pesnik slovenske kraške bede in narodne nesvobode. Od tu raste v drugo dobo: v svetovno problematiko in se predajata socialni in revolucionarni pesmi zlasti po vzgledu francoske poezije (**Romain Rolland**), pa spet ob **Spenglerjevem Zatonu Zapada**, ki mu je navdihoval mrtvaške marše umirajoči Evropi in njenemu socialnemu redu. Nekateri pesmi iz te dobe so res revolucionarne: v njih predvideva nasilni prelom obstoječega reda in se **Bogu** opravičuje za to... Ta revolucionarna doba je trajala od jeseni 1925 do smrti, spomladi 1926, ko je **Kosovel** iz prvega ekspresionističnega krožka prehajal v drugega, za katerega **Debeljak** in drugi niso vedeli: le-ta se je zbiral ob **Ivanu Grahorju**, **Dušanu Kermavnerju** in **Bratku Kreftu**. **Kreft** je **Kosovelu** z **Dunaja** prinesel komunistični manifest. Iz te družbe sta bila, kot pravi **Debeljak**, vsaj **Kreft** in **Kermavner** do takrat že v **Sovjetski zvezi**. Ta krožek je na **Kosovela** močno vplival: v teh svojih poslednjih mesecih se je zavzel za proletarsko kulturo, njej pel revolucionarne pesmi, predaval med komunističnimi rudarji v **Zagorju**: to je bilo njegovo zadnje predavanje. V **Zagorju** se je verjetno prehladil, se vrnil domov in umrl. **Debeljaku** je pred odhodom v **Tomaj** zaupal, da bo samo njemu pokazal novo pesniško zbirko... Pozneje se je izkazalo, da gre za zbirko **Zlati čoln**, v kateri jemlje slovo od „baržunaste lirike“ mladosti. V **Kosovelovi** notranjosti, poudarja **Debeljak**, je bila kljub vsemu velika težnja po samoti, po miru, po materi in po **Bogu**: iz množice se je hotel umakniti v tišino. Bežal je pred mehanizacijo sveta v svet sra. **Debeljak** meni, da so te religiozne pesmi pesnikove zadnje, predsmrtne pesmi.

Na podlagi pesmi iz prve dobe se je do konca vojne poznala le prva faza **Kosovelovega** pesniškega razvoja: podoba impresionističnega kraškega pesnika borov in vaške bede. Šele po l. 1945 so vrgli v svet njegovo revolucionarno proletarsko poezijo, ki je pesnika popularizirala in ga razglasila za predhodnika komunizma v slovenski literaturi. Pesnik je pisal, da sicer „bere komunistični manifest, ortodoksen pa kljub temu nikdar ne bom. Jaz mislim, da je pamet boljša od slepe vere. Moje življenje je slovensko, sodobno, evropsko in večno.“ To je njegova zadnja vera. Prof. **Vladimir Truhlar** v svoji najnovejši razpravi o duhovnosti pri **Kosovelu** potrди, da je verjel v nesmrtnost in večnost, ter da je bila njegova pesem „hoja za **Kristusom**“.

Kosovel je živel tudi tretje obdobje, ki ga vse do nedavna skoraj nihče ni poznal: to je čas mrzličnega psenjenja konstruktivistične pesmi absurda, po francoskih zgledih, pa se je javljala tudi že v **Sovjetski zvezi**... Te pesmi so bežni zapisi, neurejeni, v naglici vrženi na papir. 50 let po nastanku, l. 1967 so prišle prvič v javnost z naslovom **Integrale**, pa so takoj zajeli svetovno javnost: pesmi so prevedene v francoščino, angleščino, italijanščino, nedavno tega tudi v nemščino. Nemški slovenist **Heiliger** pa uvršča **Kosovela** med najboljše jugoslovanske pesnike našega stoletja. Prav zaradi **Integralov**, meni **Debeljak**, bo treba spre-

meniti doslej ustaljeno sodbo o Kosovelu kot izključnem pesniku Krasa. Držalo bo, da je pesnik novega boja za človeka in njegovo novo življenje v svetovnem kaosu.

MITI V SVETEM PISMU je naslov 5. kulturnemu večeru, ki bo v soboto, 7. avgusta 1976, ob osmih, v gornji dvorani Slovenske hiše. Predaval bo bibliist g. France Bergant, v okviru teološkega odseka.

CANKARJEVA POČASTITEV V MENDOZI

Slovenska Mendoza se je letos z vso iskrenostjo spomnila 100-letnice rojstva **IVANA CANKARJA**. Po najboljših močeh je skušala spomin tega velikega sina slovenskega naroda počastiti. Proslava je bila v Slovenskem domu v nedeljo, 30. maja. Po uvodnih besedah društvenega predsednika je pisatelj Karel Mauser, redni ustvarjalni član Slovenske kulturne akcije, ki je bil na obisku med rojaki pod Andi, očrtal Cankarjev lik, ki je „s klanca siromakov zavpil v svet slovensko bolečino“ in „mu je materina ljubezen pomenila razodetje, milost in mir. Zapustil nam je veliko upanje, ki naj bo na vaši preprosti, pa prisrčni proslavi

kakor geslo na banderu: Ne, ne, ta narod ne more umreti in ne bo umrl! Vse preveč je lepote v njem, in lepota je neumrljiva, je večna!“ je končal govornik.

V veliko zadoščenje je bilo vsem navzočim, da so odlomke iz najbolj znanih Cankarjevih črtic recitali predvsem srednješolci slovenskega srednješolskega tečaja v Mendozii. Za sklep je v povezavi s Cankarjevo besedo nastopil Slovenski pevski zbor iz Mendoze in pod taktirko prof. Božidarja Bajuka odpel nekaj slovenskih, ki jih je kronal s Prešernovo Zdravico.

(K poročilu o Cankarjevi počastitvi pripominjamo, da sta imela levji delež pri pripravah in zamisli oba redna ustvarjalna člana Kulturne akcije režiser Rudi Hirschegger in dirigent prof. Božidar Bajuk. Ob tej priložnosti popravljamo tudi napako, ki se nam je vrnila v aprilsko-majski Glas, ko smo zapisali, da režiser Hirschegger pripravlja uprizoritev Cankarjevih Hlapcev. V resnici gre za dramatizacijo Hlapca Jerneja.)

O četrtem kulturnem večeru bomo zapisali kroniko v avgustovi številki Glasa.

o naših knjigah pišejo

Pod naslovom „**BUTARA**“ knjiga pisatelja duhovnika je 15. aprila 1976 goriško-tržaški **Katoliški glas** natisnil daljše poročilo ob izidu Kunstljevih novel in črtic pri Kulturni akciji. Iz poročila, ki ni podpisano, povzemamo:

„Zasluzna Slovenska kulturna akcija (Buenos Aires) je kot svojo 93. izdajo poklonila slovenski kulturi novo knjigo. Gre za zbirko novel in črtic duhovnika Franceta Kunstlja. – Po obširnem spisu o osebnosti Franceta Kunstlja (napisal Tine Debeljak) se knjiga uvršča med knjižne dragocenosti. Njegov (Kunstljev) umetniški svet je kmečka idila bližnje Dolenjske, ki jo močno prepletajo domače navade... Kunstelj zajema v svojo butaro tudi najrazličnejše usode podeželske tragike... Kunstelj se nam v svojih spisih razodeva kot izrazit krščanski idealist. Umetnosti na ljubo v svojih povestih ne pušča tragičnih koncev. Njegove zgodbe najdejo moralno ravnovesje... Nekakšen tradicionalen čut slovenske pravičnosti, ki je še danes prisoten.“

Za sklep poudari poročevalec, da je knjiga v prodaji tudi na upravi Katoliškega glasa po 2000 in 3000 lir (broširana in vezana).

V isti številki Katoliškega glasu ocenjuje nepodpisani poročevalec lanski 4. zvezek revije **MEDDOBJE**. Imenuje jo obzornik (ni nam znano, kakšni razlogi so vodili poročevalca, da je šel spreminjat revijo v obzornik...). Poudari, da so „objavljeni prispevki tudi tokrat važni za naše slovensko kulturno ustvarjanje, pa najsi nastaja doma ali v svetu“. Pomudi se ob Vladimira Kosa razpravljanju ob 30-letnici nasilne smrti pesnika Ivana Hribovska „Hranite mi na večer drag spomin“ in pripominja: „Vendar ne more (Kos) brez določenih domnev in izenačevanja slovenskih razmer med vojno, kar prispevku zmanjšuje vrednost. Še natančni zgodovinarji ne bi mogli presojati, da kaj bi bilo,

če (ne) bi bilo... Osrednje slovenski prostor, to je primorsko, kranjsko in štajersko področje izkazuje med vojno tako različne razmere, da jih je tvegano prevajati na eno samo formulo. Zapis bi našel svoj pomen, če bi se posvetil predvsem predstavitvi Hribovska in njegovih doživetij kot pesnika“.

Ob Papeževi črtici „Fantje“ pripomni, da „je prepričljiva in odkrije globoko prizadetost ob usodnem vračanju domobranske vojske...“ (?)

O Beličičevi prozi pravi, da njegove „slike... niso brez družbene kritičnosti, rahle otožnosti, kot sploh Beličičev pesniški svet“.

O Franca Jeze črtici pravi, da „se izkaže bolj v predirnih obravnavah“. O njegovem sestavku „Nov pogled na slovensko zgodovino“ zapiše kronist, da „(Jeza) obravnava na kritičen način celo vrsto popačenih stvari v slovenski zgodovini, čemur bi na kratko rekli, da slovensko zgodovino preveva v celoti ideologija... Jeza sicer pravilno ugotovi, da je bila Notranja Avstrija politično in državno pravno naslednica stare Karantanije in da so se tega njeni predstavniki ne glede na narodnost ves čas zavedali. – Kljub temu si ne more kaj, da ne bi ponovil ustaljene trditve, da so vzeli za slovenskega „grb kranjske dežele“, ki da je že stoletja osrednja dežela, kar pa zgodovinskopolitično (in to grbi so) ni res. Dokler traja pravo stare Karantanije, je osrednja dežela Koroška, tja so se hodili ustoličevati tudi notranjeavstrijski vladarji iz Gradca. Šele ko preneha zgodovinsko pravo in začne narodnostno jezikovno pravo, postane Kranjska osrednja dežela (sredi 19. stol.)“.

Omeni Tineta Debeljaka prevod Schillerjevega „Hvalospeva radosti“ in pripomni, da je brez razlage. Za sklep registrira umetniške priloge z razstave akad. slikarke Bare Remec.

IZŠEL JE

2. ZVEZEK XV. LETNIKA

revije

meddobje

uredil in opremil

FRANCE PAPEŽ

UVODNIK: FRANCE PAPEŽ (ARGENTINA), LOS LIMITES (81)

POEZIJA IN PROZA: VLADIMIR KOS (JAPONSKA), KAKOR LUČ TOVORNIH BARK NA SÚMIDA (82) – IGNATIUS SUMMERCALL (83)
* + ODON, NE, NI POMLADI (104) * MILENA MERLAK (AVSTRIJA), ŠTIRI PESMI

POGOVORI: MARJANCA SAVINŠEK (FRANCIJA), MENI JE SLIKARSTVO ŽIVLJENJE (pogovarjal se je NIKOLAJ JELOČNIK)

RAZPRAVE: VINKO BRUMEN (ARGENTINA), FRANCETA VEBRA MESTO V FILOZOFIJI (108) * FRANC JEZA (TRST), KOSEZI

UMETNIŠKA PRILOGA: akademska slikarka MARJANCA SAVINŠEK (FRANCIJA), RISBA IN OLJA

vilko čekuta, prgišče

Za svojih šestdeset pomladi lani je arhitekt in gledališčnik **VILKO ČEKUTA**, redni ustvarjalni član Slovenske kulturne akcije od početnih dni v njenem gledališkem odseku – živi v Torontu, v Kanadi – v samozaložbi izdal estetsko dognano in vsebinsko bogato bibliofilsko knjigo svojih izbranih stvaritev s področja arhitekturne dejavnosti. Izšla je v Torontu v omejeni nakladi 300 primerkov z letnico 1975. Vsak primerek ima ex libris, kamor je avtor vpisal ime tistega, kateremu je knjigo poklonil. Eno je poklonil tudi uredniku Glasa.

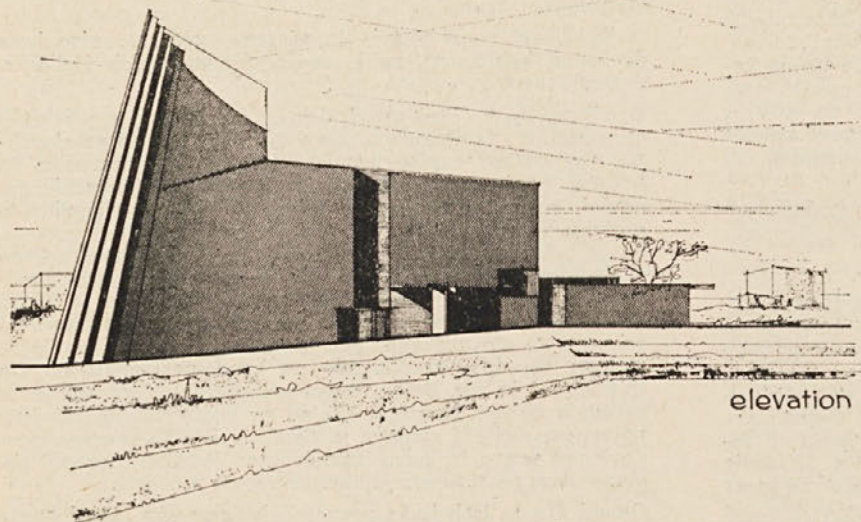
Na 60 straneh večjega formata je avtor zbral vrsto fotografskih posnetkov svojih najboljih dosežkov, črtežev in zasnov. Gojenec Plečnikove ljubljanske fakultete se je Čekuta v povojnih letih sprostil v izvirnega, dognanega umetnika kamna in prostora. Knjiga je temu zgovorna priča. S svojimi dosežki izkazuje arhitekt veliko umetniško voljo, drzne zamisli, tehtna dognanja, ki se pno od epitafov in nagrobnikov, do industrijskih objektov, od urbanizacijskih uvidov, do oblikovanja bogoslužnega in gledališkega prostora, od knjižnih in revialnih oprem, do sceničnih okvirov in scenično režijskih zasnov. Očito je, kako umetnik vredno družiti arhitekta z gledališkim režiserjem – vredno bi bilo o priložnosti tej knjigi pridružiti še drugo Čekutovo Prgišče, prgišče njegove umetniške gledališke dejavnosti, posebej

med slovenskimi zdomci v Torontu. Multifacetični arhitekt ni znan le po slovenskem zamejstvu, posebno na Primorskem, kjer je zapustil nekaj zares vrednih stvaritev; sodeloval je tudi pri mednarodnih natečajih, povsod natrgal priznanj svojim zamislam in načrtom. V Kanadi se je v Torontu posebej uveljavil.

„Prgišče“ se uvršča med najvrednejše bibliofilske knjižne dosežke našega povojnega ideološkega zdomstva. Umetnik ga je poklonil „svojim otrokom Petru, Mirijam, Blagotu in Nežiki“. Obogatil pa je publikacijo ob vrsti podob tudi z literarno ubranimi lastnimi zapisi o umetnosti, posebej o arhitekturi, o svojem umetniškem življenju, o srečanjih s svetom, s soljudmi. Te besedne vinjete imajo svojsko literarno vrednost: kažejo nam umetnika tudi kot izredno pozornega oblikovalca besede. Ob dveh podobah, ki smo jih vzeli iz dolge vrste v knjigi zbranih, objavljamo tudi nekaj teh vinjet, ki so neenkrat pravi aforizmi o umetnosti in o ustvarjalcu.

Čekuta je s knjigo zgovorno pokazal, da ima slovensko zdomstvo v svobodi zrele in plodne umetnike. Kot prijatelji smo njegovih dosežkov veseli, s Kulturno akcijo pa mu ob življenjskem jubileju želimo ne samo za prgišče, marveč za velik pehar novih dosežkov v arhitekturi in v gledališču.

n j

elevation

OSNUTEK ZA GLEDALIŠČE
Oshawa (Ontario), Kanada

IZ »PRGIŠČA«

Umetnost nima namena, da bi kazala golo življenje, pa tudi ne izmišljotin. Umetnost opazuje življenje s stališča večnih resnic in vzorov.

Umetnost je tudi ubiranje neubranih pojavov, ustvarjanje videza višje popolnosti, da po čutnih vtisih prodre do človekovega duha, ga ubere, uravnovesi ter ublaži v neko posebno ugodje, ki je lepota. In to je edini credo zapovedan po usodi: vera v lepoto.

Umetnost je človeku živa potreba. Tisti, ki jo taje, se motijo. Tisti, ki je ne poznajo, so ubogi.

Črka je človekova duhovna stvaritev. Ostala pa bi mrtev znak, če je ne bi oživiljal Duh s skrivnostno lučjo.

Umetnik ne riše, kar vidi, temveč to, kar naj bi drugi videli. Podoba je predmet umetnikove domišljije.

Posnemanje ni domišljija, a le domišljija more roditi umetnino.

Lepota je cilj umetnosti.

Če si resnično predan svoji umetnosti, potem si kralj v svojem lastnem duhovnem območju; saj je umetnost kot kulturna dobrina velikega pomena.

Arhitektura je umetnost prostora in gmote oblagodarjene z zelenjem. Ne zid, le rokodelčevo prizadevanje da umetniku priznanje. Umetnik pa da zidu vrednost in delavcu zgled.

Vprašanje oken v novi stavbi ni v tem, kako izgleda pročelje, temveč kako sije luč skozi okna in napolnjuje prostore. Projektant stremi za tem, da dá prednost naravi, ki naj sili v prostore in stavba v zelenje.

Ko smo zapustili Evropo, smo zapustili sentimentalnost. Sedaj lažje oznanjamo naš narodni obstoj, saj nas žeja po lepem podpira tudi v zagonu realnosti. Kultura ni zgolj zunanji izraz, temveč izraz notranje vsebine v prostoru in času. In kjerkoli je kultura, je prisotna tudi umetnost.

Umetnost ni pravzaprav nič drugega kot slovar univerzalnega jezika. V tem slovarju se predanec izraža s podobami. Umetnost, ki jo dojemamo s čutom vida, je zgradba duhovnega in materialnega sveta.

Umetnost je harmonija tonov, barv in linij.

Umetnik ni posebne vrste človek, toda vsak človek je posebne vrste umetnik.

Znak zrele družbe je tudi v tem, kako postopa z umrlimi. Tam, kjer pri zasnovi naselja upoštevajo neizbežen in neizprosni krogotek rojstva in smrti, tam je zagotovilo rasti in napredka.

Porezani gorenjski kozolci še ne predstavljajo podjarmljenja dežele. Porušenje žal ne ustavi poslanstva smrti.

Še tako robusten štajerski klopotec je prenežen za kraško burjo.

Če bi radi podjarmili duha materiji, bi se reklo, vzplam-
teti ogenj sovraštva, kajti materija sovraži materijo.

Borili smo se za uničenje zla, pri tem pa nismo posku-
šali uspešno in trajno gojiti samo dobro.

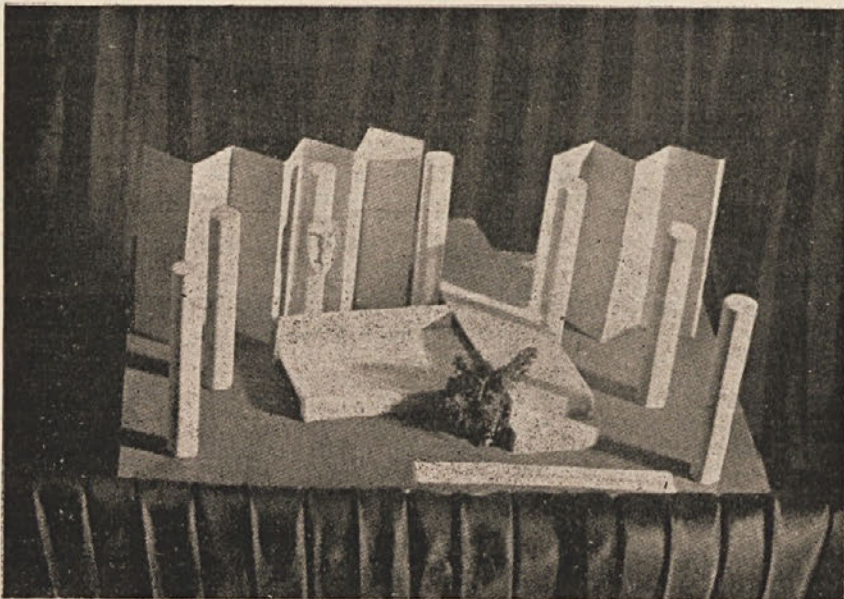
Brutalno človeško zlo, kjer imajo zagrizenci prvo in
zadnjo besedo – je vojna; a glej, nje posledice se čez
čas prelivajo v poetično razpoloženje.

Ali je mogoče v umetnosti iznajti nekaj novega? Vse
je bilo že iznajdeno. Naša naloga ni torej kaj iznajti,
temveč nadaljevati.

Umetnik je v svoji popolnosti izraz božjega stvarstva.
Stvarnik je ustvaril svet, umetnik ga preoblikuje.
Umetnost ni kruh, temveč vino življenja.

Življenje, ki podpira umetnost, in umetnost, ki podpira
življenje, sta kakor ognjišče, ki ogreva. Tako ognjišče
je simbol družine. Ko pa ognjišče podró, se družina
ob razvalini razhaja.

Za današnje dni še veljavna ureditev sta družina, ki
je osnovna celica družbe, in hiša-bivališče, prastreha
zatišja, ki objema ljudi od rojstva do smrti za delo
in zabavo; od meditacije do solza in veselja.

SCENA ZA CLAUDELOVO
MARIJINO OZNANJENJE
(model)

O knjigi, ki ji že oprema s serialnostjo treh variantno
dimenzionalnih fotografij na prednji strani s črnim dnom
stvarja odjek z enakšnimi črnimi ploskvami na zadnji beli,
je zapisal umetnik ob sklepu preprosto sporočilo:

»Zaživel sem po svojem notranjem optimističnem ukazu z
zavestjo, da morem služiti lepoti, kakor pač prija mojemu
okusu.

Vztrajnost in čas sta črte oblikovala s papirja v kraški
marmor, da je vzvaloval v Primorskem soncu in obstal
ukovan v pokopaliških spomenikih, vsemu mintljivemu v
opomin in drugim pričam v prostoru in času... Drobec
za drobem sem zgnedel v prgišče izbranih skic in del.«

VILKU ČEKUTI, odličnemu slovenskemu arhitektu v To-
rontu, vztrajnemu vrtnarju zlahtne slovenske besede blizu
Baragovih severnih jezer, umetniku prostora, ki je tudi
umetnost gledališča, vse dobre želje! Slovenska kulturna
akcija je ponosna na tako bogato Prgišče njegovih stvaritev.

DRAGO MARIJAN ŠIJANEC, redni ustvarjalni član v
glasbenem odseku Kulturne akcije, je v zadnjih tednih v
Buenos Airesu dirigiral dva velika simfonična koncerta
Državnega simfoničnega orkestra v gledališču Cervantes.
Daljše poročilo o novem šijančevem umetniškem dosež-
ku bomo prinesli v avgustovem Glasu.

obletnice

ravnatelj marko bajuk

ob 15 - letnici smrti

Za petnajsto obletnico smrti velikega slovenskega kulturnega delavca in vzgojnika
ravnatelja prof. MARKA BAJUKA je urednik Glasa naprosil njegovega sina profesorja
Božidarja Bajuka, naj napiše nekaj osebnih spominov na pokojnega očeta. Naši
prašnji je rad ustregel s pisanjem, ki ga tu podajamo bravcem in ki bo v mnogo-
čem odlično pomoglo slovenskemu kulturnemu zgodovinarju k osvetlitvi tako po-
membnega lika v slovenskem glasbenem življenju med obema vojnoma, pa ne manj
tudi v prisiljenem zdomstvu.

Ker sem bil naprošen, naj bi kot ustvarjalni član glasbe-
nega odseka Slovenske kulturne akcije za Glas napisal spo-
minsko besedo ob 15-letnici očetove smrti, sem prav kot
sin začutil težo zastavljene naloge in sem se dolgo obotav-
ljal, preden sem prijel za pero.

LETA 1960 je pokojni ravnatelj Marko Bajuk gostoval z
mendoškimi pevskim zborom v Buenos Airesu. Pri poz-
dravni večerji pevcem je g. Miloš Štare v svojem nagovoru
med drugim povedal tudi tole: „Verjemite mi, ve mlade
pevke in pevci, da ste resnično lahko ponosni, ko imate
danes v svoji sredi in imate v Mendozi vedno med seboj
zastopnika tiste generacije, kateri smo dolžni, da smo kot
narod obstali in da smo v svetu dobili sloves, ki ga imamo.“

Misel mi je zadnje čase vrtala po glavi, da sem se vpraše-
val, kaj je bilo tisto najvišje, kar je Marka Bajuka uvrstilo
med zaslužne in velike slovenske može. In sem se odločil,
da bom skušal temu vprašanju odgovoriti v Glasu.

Če se ozremo na življenjsko pot ravnatelja Bajuka, na nje-
govo življenjsko delo, ga moramo opredeliti na različna
področja kulturne dejavnosti.

Po poklicu je bil šolnik, vzgojitelj, srednješolski profesor.
V svoji stroki si je zadobil velik sloves; zato je bil tudi
imenovan za prosvetnega inšpektorja, slednjič pa za rav-
natelja na najbolj ugledni slovenski srednji šoli med obe-
ma vojnoma – na klasični gimnaziji v Ljubljani. (Mimogre-
de: odtod je med laško okupacijo romal tudi v italijanske

vojaške zapore, ker ga je snažilka na gimnaziji iz maščevanja, ker je zahteval red in snago, ovadila za ofarja. Sedemnajst karabinjerjev je sredi noči s policijskimi psi pridrvelo ponj. Pred odgonom v Gonars ga je rešil italijanski frančiškan, ki je na gimnaziji poučeval obvezno italijanščino. Šel je razlagat visokemu komisarju, da se mu le čudno zdi, kako da je njegov ravnatelj zaprt zaradi komunizma, ko ga pa osebno vsako jutro obhaja pri sedmi maši pri frančiškanih...)

Sestavil in izdal je več učnih knjig iz svoje stroke. Podrobno njegovo delo sem dobro poznal, ker sem mu v nekaterih malenkostih pomagal pri dokončni obdelavi in korekturah. Pribijem naj, da je bilo vse to njegovo delo vezano izključno na nočne ure, ker je podnevi zunaj šolskega časa ves živel za svojo – Pevsko zvezo.

Neprecenljive so njegove zasluge na šolskem in vzgojnem področju po l. 1945 v begunskih letih. Ko smo taborili še na Vetrinjskem polju, je po odloku Narodnega odbora za Slovenijo kot prosvetni načelnik prevzel organizacijo vsega šolstva med begunci na Koroškem: ustvaril in vodil je Slovensko begunsko gimnazijo najprej v Vetrinju, pozneje pa v Lienzu. Tako je poleg možnosti za reden študij begunske mladine, rešil njim, ki so takrat skončavali srednjo šolo, študijska leta in jim omogočil predvsem vstop na graško univerzo. Spet in spet je z zadoščenjem pravil, kako kar ni mogel verjeti „čudežnim novicam“, ko mu je po seji graškega univerzitetnega sveta rektor z očitim zadovoljstvom sporočil, da so člani sveta soglasno ugodili njegovim prošnji, da univerza sprejme med svoje slušatelje abituriente slovenske begunske gimnazije, pa tudi tiste, ki so na begu od doma izgubili maturitetna spričevala, če le predlože potrdilo o skončanih srednješolskih študijah z njegovim podpisom. Tolikšen ugled in zaupanje si je pridobil zgolj z osebnim nastopom; saj sam niti ni imel nobenih poklicnih osebnih dokumentov.

Naši takratni študentje so dobro znali preceniti njegove žrtve, brige in zasluge. Mnogi so kasneje nadaljevali študij po različnih drugih univerzah. Zato danes povsem upravičeno na njihovo pobudo in po njihovem prizadevanju deluje že dolga leta v Buenos Airesu Srednješolski tečaj ravnatelja Marka Bajuka s podružnicami v Slovenski vasi, v Adroguéju, v Bariločah in v Mendosi.

Poleg strokovnega poklicnega delokroga kot profesor za slovenščino in latinščino pa je Marko Bajuk ves živel za slovensko pesem in petje. Učil je obvezno šolsko petje in vodil zavodske zборе po srednjih šolah. Petje njegovih zborov pri šolskih mašah je vzbujalo splošno pozornost.

Od študentovskih let se je ogreval in živel za ljudsko pesem, ki ji je vestno in skrbno prisluškoval med ljudstvom, jo zapisoval ter prirejal za ženske, moške in mešane zборе. Zbirke njegovih narodnih so izhajale pod geslom „Izšle ste iz naroda, pojdite med narod!“

Potrebno se mi zdi opozoriti ob tem še na dve pomembni njegovi deli. Že v 1. številki glasila Pevske zveze „Pevce“ l. 1921 je začel z objavo stalnih prispevkov z naslovom „Narodna pesem v sekiricah“ (v notah, uglasbena), ki jih je nadaljeval do 1925, skozi pet letnikov. V uvodu je zapisal:

„Naša narodna pesem je bogata pestrih motivov, njen napev teče gladko, harmonija ji je lepo ubrana. Njena umetniška vrednost je prav izredno velika, ker naša pesem še ni premešana s pouličnimi popevkami in plitvim umetničenjem... Danes so nam posamezne pesmi in zbirke, ki so bile natisnjene v sekiricah, samo po imenu znane, ali pa sploh ne vemo več ničesar o njih. Pa tudi novjših zbirk in pesmi ni vseh več dobiti. Na Slovenskem, mislim, ni javne knjižnice in ne zavoda, ki bi hranil vse, kar je bilo v sekiricah tiskanega. In vendar bo ta preglednica pokazala bogato tvarino. Da položimo vsaj temeljni kamen začetka, smo poskusili sestaviti pregled vseh onih pesmi, ki so kakor koli zanimala naše glasbenike in so jih poslali v sekiricah nazaj med ljudi. Dobro vem, da je preglednica zelo nepopolna, a več dognati mi ni bilo mogoče...“

Podčrtal sem avtorjeve besede, ker kažejo, kako se je zavedal pomembnosti dela, ki ga je bilo treba začeti skoraj ob petindvajseti uri, ko je že toliko bogatega gradiva tonilo v pozabo ali pa se izgubilo.

Uvodnik sklepa: „Ko bo tvarina s pomočjo dobrih prijateljev naše lepe narodne pesmi izpopolnjena, bo mogoče sestaviti zgodovinsko preglednico. Potem bo vzkliko iz nje nebroj zanimivih vprašanj. Za sedaj sem tvarino razdelil po skupinah: 1 – za petje; 2 – za petje in klavir; 3 – za klavir (violino); 4 – za orkester; 5 – za tamburaški zbor in 6 – za robove.“

Drugo njegovo pomembno delo pa je knjiga „Mera v slovenski narodni pesmi“ (Pevska zveza v Ljubljani, 1928). V uvodu pravi:

„Narodno blago je neizčrpljiv vir, h kateremu so se zatekali in kamor hodijo še danes vsi ustvarjajoči umetniki spoznavat dušo in značaj naroda... Pesem spremlja človeka od zibeli do groba tako zvesto kot nobena druga umetnost. Zato se v narodni pesmi najlepše zrcali narodna duša v čistem značaju, neprikrito, nepokvarjeno taka, kakršna je. Zato je in ostane narodna pesem za narodoznanstvo najvažnejši element. To so spoznali že vsi kulturni narodi in so začeli zbirati vse, kar so mogli najti tozadevne snovi med narodom... Brez temeljitega poznanja narodne glasbe ni mogoča umetna glasba v narodnem duhu... Zato so oni narodi, ki imajo svojo narodno umetnost, že proučili to med ljudstvom in so šele na podlagi tega študija mogli njihovi umetniki pisati v narodnem (individualnem) duhu... Pot do omenjenega študija pa je samo ena: 1. snov je treba med narodom pobrati in izčrpati do dna; 2. nabrano in zapisano snov kritično preiskati in urediti; 3. kritično predelano snov preštudirati, to se pravi, preiskati značilne poteze, ritmiko, melodiko, ustroj, značaj, vsebinsko razdelitev itd.“

Kritičnega raziskavanja v naši narodni pesmi še nimamo... Da bi zadevo sprožil in postavil, četudi šibek temelj znanstvenemu delu, sem se odločil, predelati vse zbirke narodne pesmi, ki so pomembne in ozira vredne... Da se delo ne bi prehitelo, bom obdelal najprej samo ritmično plat, ker smatram ritem za glavni okvir vsake glasbene misli.“

In nato sledi v podrobnem obravnavanju analiza 196 narodnih pesmi, katerim avtor raziskuje in določa njihovo kritično zgradbo, razčlenitev po glasbenih stavkih in taktih ter jim tako jasno določa mero – takt. Predelal pa je vsega 553 pesmi.

Prav gotovo so zanimive njegove sklepne ugotovitve o metri, vrsticah in kiticah naše narodne pesmi. Drži njegova zaključna beseda: „Trebja torej najprej spoznati dušo in glasbo naroda in šele potem bomo dobili tudi umetno slovensko glasbo.“

Ravnatelj Bajuk je ustanovil in kot dirigent vodil vrsto pevskih zborov. Predolgo bi bilo naštevati vse: celo pevski zbor invalidov iz prve vojne v stari šentpeterski vojašnici je njegova stvaritev.

Še študent na Dunaju je ustanovil tamburaški zbor, ga vodil in mu prirejal skladbe. Pa še vrsto drugih prosvetnih in kulturnih podvigov bi mogli naštet, ki jih je zamislil, uresničeval, vodil in z njimi delal. Zrastel je iz kroga mladih, ki jih je zbiral Janez Ev. Krek, jih uvajal v javno delo ter jih usmerjal k uresničevanju novih zamisli. Nešteto krat se je pokojni oče v spominih z navdušenjem vračal v tista leta in nam pravil, kako je završalo na Dunaju med študenti, kadar so zvedeli: Krek pride!

Pri vsem tem pa sem prepričan, da je edinstvena in najpomembnejša vrednota v življenjski dejavnosti ravn. Marka Bajuka njegov pevsko organizatorični duh.

Vsiljuje se mi primera: Mohorjeva družba je po svojih vsakoletnih mohorjevkah, ki sežejo številčno v visoke milijone, uspela, da je slovenska tiskana beseda našla pot v vsako, tudi najbolj zakotno hišo na Slovenskem ter segla tudi med rojake v zdomstvu. Prosvetni zvezi gre zasluga, da je z društvu, tečajji, predavanji, knjižnicami in podobnim zajela večinski slovenski živelj, z dramatskimi odseki pa odprla slovenski besedi pot na ljudske odre.

Da pa je zaživela slovenska pesem v najširšem obsegu med ljudstvom – od najmanjšega farnega zbora ali pevskega krožka mimo številnih pevskih zborov, ki so se povezovali v Pevski zvezi, pa do tisočglavih množičnih pevskih nastopov – je zasluga Marka Bajuka: v tem pogledu mu ne najdem primere v slovenski kulturni zgodovini.

Že 25-letnemu visokošolcu je po glavi rojila misel, ki se je je krčevito oprjel in zanjo delal, garal vse življenje do poslednjega diha. „Ko sem leta 1907 kot visokošolec prevzel vodstvo zbora »Ljubljane«,“ je pisal, „... se mi je zdelo, da je najnujnejše in najhvaležnejše za zbor, če posveti svoje delo podeželskim zborom... Meni je šlo za to, da bi »Ljubljana« postala vzor-zbor... da bi šla med ljudstvo in budila tam zanimanje in smisel za pevsko umetnost... Že takrat sem zamislil osnutek Pevske zveze... Ideja Pevske zveze mi ni dala miru... (Ob vseslovenskem orlovskem zletu v Mariboru l. 1920) smo z ustanovnim občnim zborom položili klico za to drevo, po katerem bodo žgolele nebrojne slovenske pevke in peli slovenski pevci... Dal Bog Pevski zvezi čim večjega razmahā in krepeke moči!“

Bajukovo delo za Pevsko zvezo je bilo od vsega početka združeno z nedopovedljivimi žrtvami! Sobote in nedelje so se vrstile druga za drugo, ko je obiskoval vas za vasjo, iz fare v faro pevske zборе, jih navduševal ter z njimi po dolge ure vadil. Kupil si je staro, rabljeno kolo, ki sva mu morala počasi razen ogrodja premenjati vse dele. Koli-

kokrat se je vračal domov nerazpoložen nad „najino kračo“ (tudi meni je včasih služila za v šolo), ker je moral med potjo po gramoznih kolovozih popravljati gume. Mnogokje so se pevski nastopi začeli – pod kozolci, po skednjih, ker prosvetnih domov še niso povsod pozidali. A prizadevanje je živelo, se bohotalo, dobivalo vse večji obsek.

Ivan Pregelj je takrat Pevski zvezi spesnil geslo:

V pesem izlijte se vedri glasovi;
bratje, klicarji smo zariji novi,
zmage gotovi! – Bog blagoslovi!

V pesem izlijte se vedri glasovi;
Oče je večni, car nad svetovi.
Mi smo njegovi! – Bog blagoslovi!

Uglasbil je geslo dr. Frančišek Kimovec.

In Bog je delo blagoslovil: Začeli so se skupni okrožni nastopi, pa nastopi združenih pevskih zborov: pevcev je hkrati nastopalo 400 do 500; najobsežnejši zbor jih je povezal – čez 2000: ob evharističnem kongresu l. 1923 je pe-
lo 1400 pevcev iz kakih 100 različnih zborov; ob Marijanskem na Rakovniku pa 2000!

Višek, ki mu ni najti para ne v Sloveniji, ne pri njenih sosedih, pa je Pevska zveza dosegla pod artističnim in strokovnim vodstvom Marka Bajuka s skupnim nastopom vseh združenih pevskih zborov ob Ljubljanskem kulturnem tednu, 8. septembra l. 1931. Takrat je na Kongresnem trgu pred uršulinsko cerkvijo nastopilo 112 slovenskih pevskih zborov na koncertu z 2341 pevkami in pevci. O tem množičnem petju je ob glavni vaji glasbenik France Marolt zapisal: „In ozrl sem se v to kmečko vojsko pred seboj, ki je tako sveže čisto in s takim navdušenjem iz preprostega grla orila »V gorenjsko oziram se skalnato stran...«. In

videl sem te, ti vojska kralja Matjaža, zagledal sem vas, vi puntarji Matije Gubca. In to si ti, naša skromna pesem, zrastle v davninah, iz naših polj, iz naših vasi, iz našega trpljenja in trdega dela! Skromna, bolj trpko sanjava kot pa veselo prešerna v svoji melodiji, kakor beseda revnega kmečkega dekleta; preprosto enostavna v svojih ritmih, kakor koraki trudnega orača; in vendar vsa naša in dobra kakor črn ajdov kruh!“ In po poslušanju popoldanskega koncerta na Kongresnem trgu – šel je poslušat na Grad – je nadaljeval: „Glasovi so se neverjetno plastično zlivali v celoto...; na to razdaljo sem razumel malodane sleherno reč... Veličastno preprosto so zveneje v tej množici naše narodne pesmi.“

SLEDNJIČ pa je misel o Pevski zvezi, o povezavi vseh slovenskih zborov za skupno prodornost slovenske pesmi med najširše sloje slovenskih rojakov preganjala ravnateljka Marka Bajuka tudi v zdomstvu. Vrtal in vrtal je, iskal in svetoval, ogreval in navduševal, da bi kot prej doma, zdaj še v Argentini priklicali v življenje Pevsko zvezo, ker je v nji povsem pravilno slutil enega življenjskih virov slovenske narodne misli, ohranjanja narodnega čutenja in zavednosti. Ob obisku l. 1960 v Buenos Airesu s svojim mendoškimi zborom je dal še poslednjo pobudo in zgled, ko je za slavnostni koncert pripravil skupen nastop združenih zborov z okrog 200 pevci. Matjaževa vojska je takrat ponovno dvignila glas: „Vse je vihar razdjal, narod pa zmeraj stal...“

Leto kasneje je v članku v Svobodni Sloveniji spet zaklical: „Še bomo peli!“ Bil je njegov zadnji klic. Skoraj po tistem ga je Bog pozval k sebi v večne kore nebeščanov...

Njegova misel o slovenski pevski zvezi v Argentini je ostala neuresničen sen...

Prof. Božidar Bajuk

cankarjevo leto

Za stoletnico rojstva Ivana Cankarja je pisatelj spomin zgovorno počastil tudi slovenski verski tednik DRUŽINA, ki izhaja v Ljubljani. Dne 16. maja 1976 je med drugim objavila tudi odlično argumentirano premišljanje o prepisu: Čigav je Cankar... ki ga je stoletni jubilej, kot kaže, znova razpihal. Pisanje v Družini, ki stavlja pisatelja nepristransko na edino pravo mesto, zaradi velike vrednosti misli in uvidov v celoti posredujemo bravcem Glasa. – V avgustovi številki našega lista pa bomo objavili daljšo kroniko o Cankarjevih proslavah v Ljubljani in v Sloveniji, v letošnjem majniku.

domovina, glej, umetnik!

Kar nekako navadili smo se, da vse pojave in miselne tokove presojamo z nazorsko-političnega stališča. Tako smo storili tudi s Cankarjem. Menda v času od njegove smrti sem ni bilo važnejše politične smeri, ki se ne bi osmelila do trditve, da je Ivan Cankar živel in pisal, oznanjal njen nauk in napovedoval uresničenje njenih teženj. Od socialistov do katoličanov, vsi so v Cankarjevih delih našli dovolj dokazov za svoje trditve. Toda zanimivo, kolikor je v Cankarju nekdo našel dokazov „za“, prav toliko jih je tudi njegov nasprotnik našel „proti“. Tako je nastal iz vse te nazorsko-politične reklame nekakšen začaran krog in borba za Cankarjevo pripadnost je tekla dalje.

V nizu praznovanj stoletnice njegovega rojstva smo večkrat slišali ali brali očetek, da skuša Cerkev narediti Cankarja za prepričanega katoličana, ki je živel in čutil s Cerkvijo. Na prvi pogled bi se zdelo, da potrjuje ta očetek tudi dejstvo, da smo se obletnice velikega mojstra slovenske besede spomnili tudi v „Družini“. In vendar očetek (vsaj danes) ne drži. Čeprav bo bralec v tej številki „Družine“ našel nekaj Cankarjevih besedil, ki zelo jasno govorijo o veri v Boga, o pričakovanju posmrtnega življenja in drugih krščanskih vrednotah, smo daleč od tega, da bi ga razglašali za „cerkvenega človeka“. Spomnili smo se ga preprosto zato, ker ga spoštujemo kot človeka in umetnika, „ker bi Slovenci brez njega ne bili to, kar smo“ (nadškof Pogačnik), ker je zagnano zagovarjal in se boril za vrednote, ki so tudi krščanske.

Bil je neizprosni sovražnik zatiralcev, zagovornik ponižanih in razžaljenih, bojevnik proti krivici in krivičnosti, toda ne samo na socialnem področju. Bil je nasprotnik vsakega zla, pa naj je izviralo od kogarkoli. V njegovih delih je za to trditev dovolj zgovornih dokazov. Bil je nasprotnik terorja in diktature z vsemi lastnostmi široko razgledanega svobodomisleca in demokrata. „Toda v svojem najglobljem dnu je bil tudi krščanski, četudi morda ne v smi-

slu dogmatike in oficialne religije. Celo njegove najrevolucionarnejše – in če hočete – najsocialističnejše osebnosti, ki jih je ustvaril v svojih delih, so vsaj v podtonih zgrajene na osnovnih elementih krščanstva... V višek pa so se strnili v njegovem zadnjem delu, v „Podobah iz sanj“. Tu se je Ivan Cankar dvignil do tako jasnega vzrika „mati – domovina – Bog“, da preko njega ni mogoče. Toda ta vzrok ni nasledek kake izpreobrnitve ob koncu, v predslutnji bližajoče se smrti; prvine, iz katerih se je izvil, so bile v pisatelju vedno navzoče. Krščanska podstava je bila element celotne Cankarjeve osebnosti“ (R. Rehar).

Kako je torej mogoče razumeti, da je v sebi združeval globoko religiozno noto, hkrati pa izgovoril in napisal toliko bridkih na račun tedanjih predstavnikov Cerkev? Kdor je v njegovem delu iskal odgovor brez vsakršnih predsodkov, ga je našel v zelo preprosti razlagi: Ivan Cankar je bil Slovenec svoje dobe. Kot velik umetnik je zelo občutljivo spremljal in razčlenjal dejanja in nehanja svojega naroda. Lahko bi rekli, da je bil nekakšna sinteza slovenstva. V njegovih delih odmevajo vsa nasprotja, ki jih je nosil v sebi slovenski narod njegove dobe.

Zato bi bil zaman trud katoličanov (in drugih prav tako), da bi dokazali, kako naj bi bil Cankar njihov z vsemi privdeki pravovernosti. Cankarjeva etika je bila v svojih temeljih prav gotovo krščanska, toda prav malo se je menil za zunanjo disciplino. Njegova religioznost je bila široka; večkrat se je našel na isti črti s krščanstvom, toda brez določene namena, v to ga je gnala njegova poštenost. Pač pa je vedno ostro nastopal proti političnemu katolištvu, danes bi rekli klerikalizmu. Toda kakor ne smemo v njegovem zagovoru osnovnih krščanskih vrednot iskati apologetike ali misijonarske razsežnosti, prav tako ne smemo trditi, da je napadal politično katolištvo zaradi nekega nasprotovanja veri, temveč zgolj iz svojega načelnega nasprotovanja zlorabam, pa naj prihajajo iz katerekoli strani.

Cankar je velika osebnost, zato je bil vzvišen nad političnimi in nazorskimi prerivanji svojega časa. Bil je Slovenec, sinteza slovenstva. Zato se mu ob obletnici klanjamo sku-

paj, saj je naš, slovenski, in vsako ekskluzivno prilaščanje bi pomenilo zmanjševanje njegove veličine.

Zato smo se ga ob slavlju spomnili tudi v „Družini“.

Velja pripomniti, da je Družina tokrat posvetila Cankarju pretežen del svoje osemstranske številke. Poleg uvodnika zgoraj so Cankarjeve: osrednja stran (10 stolpcev), kjer je pisateljova fotografija, nad njo pa znana dokumentarna iz Finžgarjevega albuma, kjer so ob pisatelju Bele krizanteme še igravec Verovšek, dr. Izidor Cankar (urednik prve zbirke Cankarjevih Zbranih spisov) in Finžgar sam, iz dni pred prvo vojno v Sori. O Cankarju so v to številko pisali: nadškof dr. Jožef Pogačnik; pomožni škof dr. Večoslav Grmič, prof. Stanko Cajnkar, prof. Vladimir Truhlar (dva prispevka: „Bil je velik poštenjak“ in na naslednji strani daljši esej „Svetovnonazorska pot Ivana Cankarja“, ki ga je avgusta ponatisnilo tudi buenosairesko Duhovno življenje), dr. Tone Požar, prof. Jože Gregorič, župnik

Lojze Kozar. Na 6. strani je omenjeni Truhlarjev esej o Cankarjevem svetovnem nazoru, pod njim v 5 stolpcih izbor iz najlepših pisateljjevih tekstov z reprodukcijo Perkovke podobe Matere (iz l. 1938). Na 7. strani J. L. duhovito razpravlja o temi „Cankarjevi župniki skozi prizmo sodobnosti“. 8. stran pa prinaša Cankarjev lastni risani portret, sliko njegovega groba na ljubljanskih Žalah, pa sliko groba njegovih staršev na vrhniškem pokopališču. Dve tretjini te strani pa zavzame Cankarjeva originalna risba cerkve sv. Miklavža na Kurenu nad Staro Vrhniko. Na 1. strani je reprodukcija olja akad. slikarja cistercijana p. Gabrijela Humeka, iz Stične; predstavlja Vrhniko, s Cankarjevo gloslo na rojstni kraj.

svoboda pa taka...

ZDOMSKA „NAŠA LUČ“ PREVEČ SVETI

Ni dolgo, kar je ljubljansko Delo vrglo v svet dogovorjen in skrbno vnaprej pripravljen pogovor svojih urednikov z notranjim ministrom Socialistične republike Slovenije tov. Marjanom Orožnom. Med drugim so se pogovarjali tudi o vlogi slovenske politične emigracije. Na vprašanje o njeni moči, dejavnosti in vplivu na rojake v domovini, je tovariš Orožen odgovoril:

»Kar zadeva slovensko politično emigracijo, ne moremo izključiti dejstva, da ima še določen vpliv na posamezne ljude. To je tudi naravno, saj je vključena v obveščevalno, psihološko, subverzivno, blokovsko strategijo. Ker pa ji doma ne uspeva, želi uveljaviti svoj vpliv zunaj, v zamejstvu in med delavci, kjer so celo nekatera slovenska glasila, kot je Naša luč, popolnoma v njihovi službi (podčrtal Glas – op.). Ob 30-letnici osvoboditve so na razne načine poskušali dopovedovati ljudem v domovini, da še eksistirajo. Iz telefonskih imenikov in na podoben način so pobrali naslove in nanje pošiljali emigrantsko-belogardistične pamflete. Poskušali so se tudi skozi znanstvena in druga društva prikazovati v tujini kot nekakšno intelektualno jedro slovenskega naroda, ki so ga komunisti žrtvovali; razvijali so razne alternative slovenskega vprašanja v okviru katoliške Evrope, v okviru meščanske Evrope in pluralizma, v nekakšni konfederaciji ali zunaj nje, seveda tudi v Jugoslaviji, toda brez samoupravljanja, socializma in socialističnih sil. Dosledni so bili v nečem: da so vsi koncepti, ki jih njihove družbe, društva, stranke ali strančice razvijajo, objokovanje predvojnega stanja in kontrarevolucija po vsebini.

Razloček med našo, slovensko in ekstremno emigracijo drugih narodov je ta, da se po sredstvih, ki jih uporablja, naša terorizmu sicer ni nikdar odrekla, daje pa prednost politični, idejni indoktrinaciji. Kakor je sicer primer z vso jugoslovansko politično emigracijo, poskuša tudi naša enotneje delovati, zbirati svoje vrste, se nekako reorganizirati, poiskati nova pota, ker po starih ne gre, očitno s poskusom, da bi si pridobila kontinuiteto med svojim potomstvom, pa tudi med posamezniki izmed naših držav-

ljanov, s katerimi tako ali drugače prihaja v stik zunaj naših meja.«

Ob teh genialnih izjavah Orožnovih je več kot zanimiva njegova dolžitev v Celovcu izhajajočega „mesečnika za Slovence na tujem“ NAŠA LUČ. Od vseh deset in deset svobodnih slovenskih publikacij, ki izhajajo zunaj matične Slovenije, je ta list edini, ki ga Orožen imenoma navaja. Kar bi potrjevalo sum, da je udbi list neznanski trn v peto in da svetu in Slovincem s svojo dokaj zavidno naklado preveč sveti. S to omembo Orožen več kot zgovorno zanika trditve in dolžitve, ki jih je bil lani iz vrst ortodoksnih predstavnikov „glasila slovenskih svobodnjakov“ deležen eden od urednikov Naše luči, češ da list in uredniki preveč kolaborirajo z režimom v Ljubljani... (Podobnih dolžitev so bili iz istih „svobodnjaških“ vrst deležni letos slovenski lazaristi v zdomstvu; o tem čudnem „kulturnem“ izpadu bomo še spregovorili).

Orožnova omemba Naše luči je listu lahko samo v zadoščenje: dokaz, da je publikacija ubrala pravo pot in da ima resničen vpliv med slovenskimi zdomci po Evropi. Iz vsega pisanja v listu pa ni ne očitno, ne skrito, da bi bil kakor koli vključen v kakšen „političen organizem“ slovenske emigracije. Škoda, da Orožen ni tudi povedal, kje so slovenski politični emigrantje iz telefonskih imenikov nabirali imena Slovencev v domovini in jim s pošiljanjem belogardističnih pamfletov skušali dopovedati, da še eksistirajo. Dvomimo, da se je to zgodilo v kateri obeh Amerik, tudi v Avstraliji prav gotovo ne. Tako ali drugače pa velja duhoviti obveščevalni domislici čestitati!

Dokaj očitno je tudi, da trditve tov. Orožna o „znanstvenih družtvih v tujini“, ki se prikazujejo kot „nekakšno intelektualno jedro slovenskega naroda, ki so ga komunisti žrtvovali...“, lete predvsem na Slovensko kulturno akcijo in njeno dejavnost. Saj je edina le rasti slovenske kulture – umetnosti in znanosti v zdomstvu namenjena ustanova, ki že po svojem imenu priča za to svojskost. Tudi to je nehoteno priznanje za pravilnost poti, ki smo jo pri Kulturni akciji ubrali!

n j

NAROČNINA za GLAS SKA – 2. polletje 1976

Naročnina za drugo polletje tega letnika Glasa Slovenske kulturne akcije je 600 novih pesov (julij – december 1976) samo za naročnike v Argentini, ki smo jim januarja določili le plačilo prvih šest števil. Za inozemstvo je naročnina nespremenjena: 5 dolarjev za vse leto.

CORREO ARGENTINO Suc. 1407	TARIFA REDUCIDA CONCESION 6228
	R. P. I. 1328339

GLAS je glasilo Slovenske kulturne akcije. Izide dvanaestkrat na leto. Ureja ga Nikolaj Jeločnik, Zapiola 1723, I D, 1426 Buenos Aires, Argentina. Tisk Editorial Baraga SRL, Pedernera 3253, Buenos Aires, Argentina. Vsa nakazila na: Ladislav Lenčak CM, Ramón L. Falcón 4158, Buenos Aires 1407, Argentina. – Editor responsable Slovenska kulturna akcija (Valentin Debeljak), Ramón L. Falcón 4158, Buenos Aires 1407, Argentina. – Za podpisane članke odgovarja podpisnik.